

*Л.Г. Дротянко, д-р філос. н., проф.
С.М. Ягодзінський, к. філос. н., доц.
(Національний авіаційний університет, Україна, м. Київ)*

ОСВОЄННЯ КОСМОСУ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ

Аналізуються погляди вчених-космістів на проблему освоєння Космосу крізь призму глобалізаційних процесів.

Споконвічна боротьба людини за верховенство в стосунках із природою, зовнішнім світом тривалий час не дозволяла їй зрозуміти своє місце в Універсумі. Тільки на початку ХХ ст. вчені-природознавці здійснили спроби дослідити світ як нерозривну єдність людини і Космосу, ввівши в обіг поняття антропного принципу. Згідно з ним існує зв'язок між значеннями фундаментальних констант (маса електрона, швидкість світала, стала Планка тощо) і виникненням життя. Хоча поява життя була явищем мало ймовірним, але, з'явившись, утвердившись, воно розвивається у бік форм, найбільш здатних до боротьби за існування.

І форми цієї боротьби, розширення її меж постійно ускладнюються, адже Космос не дає ніяких гарантій на збереження життя; він абсолютно байдужий до людини й увесь сенс існування людського генія полягає в тому, щоб берегти й стверджувати життя на Землі. В одному із останніх інтерв'ю С. Хокінг відзначив, що вижити, не вийшовши за межі своєї планети, людство не зможе. Саме тому прийшов час ґрунтовно дослідити теорію цілісності Космосу та ролі людини в ній.

Одним із перших вчених що проблему підняв В.І.Вернадський. Як і інші космісти, він не задовольнявся існуючими науковими уявленнями про людину як центр Всесвіту й наполягав, що істинний стан речей можна зрозуміти лише на шляху синтезу всіх природничих наук. На його погляд, «в науці немає до цих пір ясного усвідомлення, що явища життя і явища мертвої природи, взяті з геологічної, тобто планетарної точки зору, є проявом єдиного процесу» [1, с. 12] й тому біологи повинні враховувати, що життя є невід'ємною частиною земної кори і здійснює на неї зворотний вплив, змінюючи її. Тобто вчених розглядав життя як елемент еволюції цілісного Космосу. Життя – не випадкове явище, а закономірний результат світової еволюції, а отже характер космічного розвитку життєвих процесів обумовлений усім космічним цілим [1, с. 43]. Людство в космологічній концепції В.І. Вернадського розглядається як частина біосфери, яка активно на нього впливає силою наукової думки і праці. Так біосфера набуває рис ноосферою; вона наповнена механізмами та пристроями, які не існують у природі, але по-новому її організують. Тому наукова думка стає планетарним явищем, яке здійснює прямий вплив на хід історичного процесу в масштабах Всесвіту. Відповідно, історія людства та історія природи стають спільними, їх долі перетинаються, а «існування факторів, від середовища незалежних, в науці не повинно прийматися, виходячи з визнання єдності

реальності, єдності Космосу» [2, с. 342]. Отже, Космос стає середовищем організації життєдіяльності соціуму.

Основною заслугою видатного вченого є те, що він «поставив проблему життя в органічній зв'язок з історією (еволюцією) Землі. Тим самим була створена передумова для подолання обмеженості дарвінівського еволюціонізму в розумінні відношення організму й середовища, яке однобоко концентрує увагу на живій організації» [3, с. 236]. Виявилось, що середовище не є незалежною змінною величиною, до якої доводиться пристосовуватися живим організмам, щоб вижити, а нарівні з іншими складовими загальнопланетарного коловороту бере участь в еволюційному процесі.

В епоху інформаційних технологій з цими передбаченнями видатного вченого важко сперечатися. На орбіті Землі сотні супутників, ми звикли до мобільного зв'язку, мережі Інтернет, GPS-навігації та інших новацій, які стали можливими тільки завдяки освоєнню ближнього Космосу.

Антропологічні ідеї В.І.Вернадського розвивав український вчений-біолог М.Г.Холодний, який вважав, що «людина, незважаючи на істотні особливості створеного нею життєвого середовища, продовжує залишатися невід'ємною частиною космосу, яка повністю підкоряється його законам» [3, с. 142], оскільки людина знаходиться не над природою, а в ній самій. Він ввів до наукового обігу термін «антропокосмізм», сутність якого полягає в тому, що у відношення людини до природи все більшою мірою проникають нові засади – прагнення не лише підкорити її сили своєї волі, але й глибше проникнути до таємниць структури й еволюції космосу, матерії, безвідносно до можливості використання набутих знань для практичних цілей. На думку М.Г.Холодного, на зміну антропоцентризму в світогляді вчених приходять саме антропокосмізм, який сприяє виробленню нових форм суспільних взаємовідносин, гідних людини, що усвідомила своє положення й свою роль у Космосі.

Тому М.Г.Холодний, на відміну від В.І.Вернадського, покладає на людину величезну відповідальність за майбутнє всього Космосу, адже розум дає можливість передбачати наслідки своїх вчинків, а воля – спрямовувати їх» [3, с. 178]. Завдяки цьому саме людина перетворюється на активний, свідомий фактор еволюції природи в населеній нею ділянці Всесвіту, освоєння якого стає світоглядною антропологічною проблемою глобалізованого (цілісного, єдиного) світу.

Подібний аспект осмислення зв'язку людини і Космосу та прагматики освоєння останнього знаходимо у роботах видатного фізика О.Л.Чижевського. У своїх природничо-наукових пошуках він досліджував вплив космічних явищ на суспільні події, зокрема, вплив періодів сонячної активності на активність процесів на Землі. Він писав, ми не маємо права виключати людську особистість із загального строю природи, відривати її від механіки Всесвіту. Адже, «відкривається все більша кількість ниток, які зв'язують нашу поведінку – прояв нашої вищої нервової діяльності – з космічними й геофізичними явищами оточуючого світу» [4, с. 503]. Утім О.Л.Чижевський підкреслював, що цей вплив не є безпосереднім і очевидним. Його слід виявляти, розробляти і поглиблювати.

Провідна ідея антропокосмізму – зрозуміти людину як складову частину космосу, її роль і місце в еволюційних процесах, які відбуваються у Всесвіті, вплив на неї і на розвиток людської цивілізації космічних сил – стала досить перспективною для науки ХХ ст., породила значну кількість нових гіпотез щодо походження, становлення й розвитку Всесвіту в цілому й планети Земля, зокрема. Відкриті закони нерівноважної термодинаміки, які відображають нелінійні, стохастичні, кооперативні і т.п. властивості відкритих саморегульованих систем, якими є всі складові космічного процесу остаточно утвердили дослідників у правильності окресленої космістами світоглядної орієнтації на плуначення Космосу як частини соціального простору.

У другій половині ХХ ст. змінюється відношення дослідників до природи: замість монологу встановлюється діалог, а природа вже не уявляється стійкою, динамічно рівноважною системою, що описується однозначно динамічними законами. «Нині ми усвідомлюємо, що живемо в плуралістичному світі. Існують явища, які уявляються нам детермінованими і зворотними... Але існують також і незворотні процеси, які ніби несуть в собі стрілу часу», – пишуть І. Пригожин та І. Стенгерс [5, с. 34].

Питання: що таке хаос? яке співвідношення між ними? чи можна прогнозувати становлення Всесвіту? чи можлива «теплова смерть»? і подібні до цих стали ключовими для постнекласичної науки. Так, науковою школою І. Пригожина було виявлено, що при відході системи від стану рівноваги вона може пройти через декілька зон нестійкості. В кожній із них поведінка системи якісно змінюється. Зокрема, система може перейти до «хаотичного стану», в якому її поведінка краще за все символізує те нове, що внесла у концепції порядку і безпорядку нерівноважна фізика: обидва стани – і порядку, й безпорядку – когерентні. Це означає, що для обох характерні діючі кореляції і обидва стани непередбачувані [5, с. 70-71]. Тим самим були подолані ідеї неминучості смерті Всесвіту та його замкненості. Проблема освоєння Космосу і долі людини в ньому отримала новий імпульс для пошуку шляхів її вирішення.

Плідні філософсько-антропологічні ідеї, закладені вченими-природознавцями в кінці ХІХ – першій половині ХХ століть, особливого значення набули в наш час, коли стало зрозумілим, що людство у своїй діяльності закладає не лише розумні засади для продовження космічної еволюції, але й негативні наслідки. Такими є так звані глобальні проблеми, які «загрожують існуванню антропності в світі» [6, с. 17], і вже переконали людство у необхідності зміни не лише стилю мислення, але й напрямків суспільного виробництва, яке знищує природне середовище.

Висновки

Ввійшовши в третє тисячоліття людство, перш за все, має змінити стратегію діяльності, більш обережно і дбайливо відносячись до процесів космічного масштабу. Усвідомлюючи це, людина повинна максимально ефективно й обережно використовувати дані їй від природи інтелектуальні здібності, застосовуючи їх не лише для задоволення власних потреб, а й для

розвитку різних видів соціальної діяльності та удосконалення суспільних відносин.

Список літератури

1. Вернадский В.И. Живое вещество. – М.: Наука, 1978. – 358 с.
2. Вернадский В.И. О науке. Т. 1. Научное знание. Научное творчество. Научная мысль. – Дубна: Феникс, 1997. – 576 с.
3. Холодный Н.Г. Избранные труды. – К.: Наукова думка, 1982. – 443с.
4. Чижевский А.Л. Космический пульс жизни: Земля в объятиях Солнца. – М.: Мысль, 1995. – 766 с.
5. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой. – М.: Прогресс, 1986. – 432 с.
6. Лук'янець В.С., Соболев О.М. Філософський постмодернізм. – К.: Абрис, 1998. – 320 с.